

הכנסת

מרכז המחקר והמידע
המחלקה לפיקוח תקציבי

תיאור וניתוח האשראי הבנקאי לעסקים לפי מגזר

מוגש לוועדת החקירה הפרלמנטרית להתנהלות המערכת
הפיננסית בהסדרי אשראי ללווים עסקיים גדולים

ה' חשון תשע"ט
14 באוקטובר, 2018

כתיבה: אילנית בר, כלכלנית
אישור: עמי צדיק, מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 9195015

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

תוכן עניינים

<u>1</u>	<u>תמצית</u>
<u>3</u>	<u>.1 מערכת הבנקאות בישראל</u>
<u>6</u>	<u>.2 התפלגות האשראי לפי מגזרי פעילות</u>
<u>9</u>	<u>.3 אשראי לעסקים</u>
9	3.1 התפלגות האשראי הבנקאי לעסקים
12	3.2 ריכוזיות האשראי הבנקאי
13	3.3 התחלקות האשראי לפי מגזרי פעילות והבנקים
14	3.4 מחירי אשראי לפי מגזרים
<u>15</u>	<u>.4 שינויים רגולטוריים והשלכות</u>
15	4.1 שינויים רגולטוריים במערכת הבנקאות
18	4.2 השלכות

תמצית

מסמך זה נכתב לבקשת ועדת החקירה הפרלמנטרית להתנהלות המערכת הפיננסית בהסדרי אשראי ללווים עסקיים גדולים. במסמך נתונים על התפלגות האשראי הבנקאי והאשראי המוסדי לפי מגזרי פעילות, התפלגות האשראי הבנקאי לעסקים לפי גודל העסק, אשראי ל-20 קבוצות העסקים הגדולות ונתונים נוספים.

מערכת הבנקאות מהווה את **לב הכלכלה**, שכן מופקדת על כספי משקי הבית והמגזר העסקי ועל התיווך הפיננסי בין חוסכים למשקיעים. מערכת הבנקאות משמשת, מצד אחד, מקור מימון להשקעות ולצמיחה, ומצד שני גוף חיסכון עיקרי במשק. לפיכך, חוסר יציבות פיננסית, רמת תחרותיות נמוכה וחוסר יעילות בתפקוד המערכת מקטינים את היעילות של כלל המשק, עשויים לפגוע בציבור הרחב ובמשלמי המיסים, להעלות את דמי התיווך הפיננסי ואת עמלות הבנקים ולפגום בהקצאת המקורות במשק. הרגולטורים, בעיקר בנק ישראל ומשרד האוצר, אחראים להגברת היעילות והתחרותיות בשוק תוך שמירה על יציבות הבנקים. כמו כן, **אָמון הציבור במערכת הבנקאית חיוני ביותר ליציבותה, בעיקר לאור הקצאת האשראי במשק לגורמים שונים ולהסדרי החוב שהיו בשנים האחרונות עם לווים גדולים וממונפים.**

במערכת הבנקאית בישראל ריכוזיות גבוהה:

- חלקן של שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות (קבוצת פועלים וקבוצת לאומי) בסך יתרת הנכסים עמדה בשנת 2017 על כ-57.1%, ובשנים האחרונות חלה ירידה מתונה בחלקן מסך המערכת.
- חלקן של שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות ביתרת האשראי הממוצעת לציבור בשלוש השנים האחרונות היה כ-55.2%, ושל שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות (כולל קבוצת דיסקונט) כ-73.9%.
- בשנת 2017 חלקן של שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות ביתרת האשראי הממוצעת, ללא הלוואות לדיור, היה כ-60.7%, וחלקן של שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות כ-76.9%.
- חלקם של שתי הקבוצות הבנקאיות הגדולות ביתרת האשראי המסחרי היה כ-62.2% ושל שלוש הקבוצות הבנקאיות הגדולות כ-77.9%. מבחינה של התפלגות האשראי עולה כי בשנת 2016 כ-70% מהאשראי הבנקאי ניתן לכ-3% מהלווים.

יתרת האשראי הממוצעת לציבור, ויתרת האשראי המסחרי הממוצעת בשנים 2015-2017 לפי קבוצה בנקאית¹

קבוצה בנקאית	יתרת אשראי	משקל	יתרת אשראי מסחרי	משקל
פועלים	258,020	28.8%	142,548	33.7%
לאומי	237,116	26.4%	120,365	28.5%
דיסקונט	117,024	13.1%	66,362	15.7%
מזרחי-טפחות	168,069	18.7%	37,047	8.8%
הבינלאומי	76,953	8.6%	37,340	8.8%
איגוד	23,780	2.7%	11,924	2.8%
ירושלים	9,889	1.1%	1,665	0.4%
דקסיה	5,767	0.6%	5,767	1.4%
סך-הכול	896,618	100.0%	423,018	100.0%

מהשוואה בינלאומית של מדד הרפינדל-הירשמן, הבוחן את ריכוזיות המערכת, עולה שרמת הריכוזיות של המערכת הבנקאית כולה בישראל גבוהה יחסית ורק בארבע ממדינות השוואה המערכת ריכוזית יותר. בישראל עומד המדד על כ-0.2 לעומת ממוצע של 0.11 במדינות האירופיות. לפי נתוני בנק ישראל, רמת הריכוזיות בתחום האשראי אף גבוהה יותר, כך מדד הרפינדל לריכוזיות האשראי במגזר המסחרי (עסקים בינוניים) עמד בשנת 2014 על 0.29,

¹ דוחות כספיים של הבנקים, היתרות לא כוללות אשראי לציבור בחו"ל, ולא כוללות את יתרות האשראי של סניפי הבנקים הזרים.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

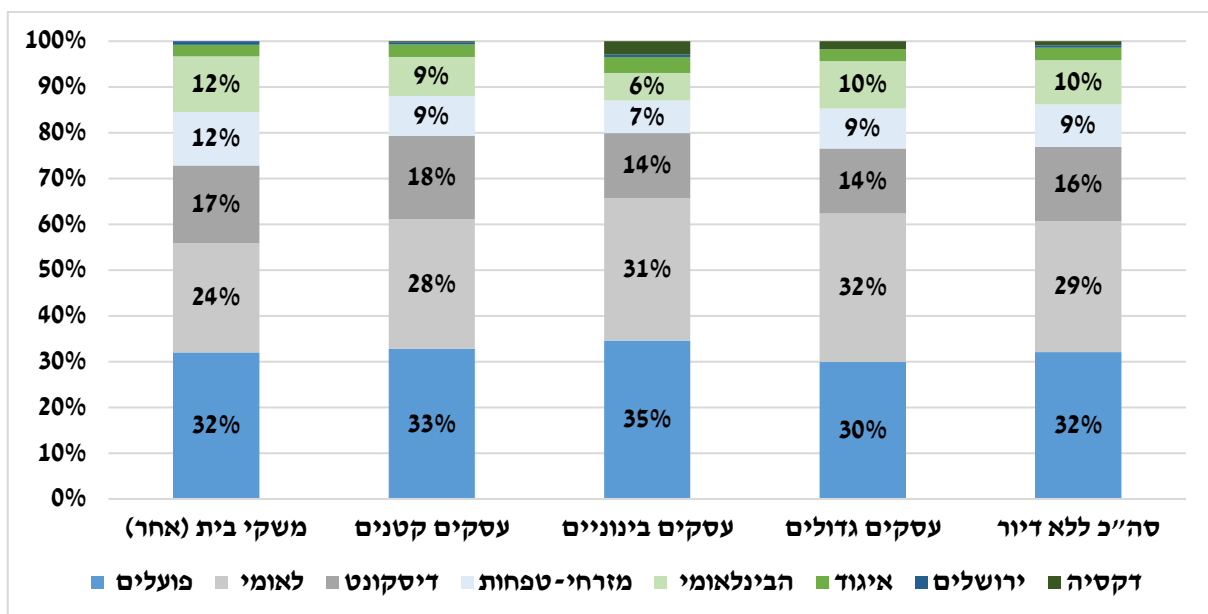
במגזר משקי בית (משכנתאות) – 0.28, במגזר העסקי (עסקים גדולים) – 0.26, במגזר העסקים הקטנים – 0.26, במגזר משקי בית (אחר) ובנקאות פרטית – 0.23. רמה גבוהה יותר קיימת במגזרים הקמעונאיים כאשר מודדים את הריכוזיות במתן אשראי למגזרי פעילות.

בשנים האחרונות חלה מגמה של עלייה בחלקם של העסקים קטנים ביתרות האשראי הבנקאי לעומת ירידה בחלקם של העסקים הגדולים. השינויים בחלוקת האשראי לעסקים נבעו הן מהתפתחות חלופות חוץ בנקאיות, בעיקר למגזר העסקים הגדולים, והן מדרישות רגולטוריות היוצרות בידול במתן האשראי למגזרים השונים. ברבעון הראשון לשנת 2018 יתרת האשראי הבנקאי לעסקים עמדה על 439.7 מיליארד ש"ח, מתוכם 43% לעסקים קטנים, 17.4% לעסקים בינוניים ו-39.6% לעסקים גדולים. כמו כן, בשל מגבלות רגולטוריות חדשות על מתן אשראי לקבוצות לווים גדולות, ומגמות ושינויים בשוק, לרבות חוק הריכוזיות, הפחיתו הבנקים בשנים האחרונות את משקל האשראי ל-20 קבוצות הלווים הגדולות מסך האשראי לעסקים מ-52.9% בשנת 2005 ל-30.5% בשנת 2017. חלק מהקישור באשראי לקבוצות הלווים הגדולות נבע מכך שקבוצות אלו נזקקו לפחות אשראי מקומי בשנים האחרונות. יש לזכור עם זאת כי בשל מגמות שונות בשוק, לרבות חוק הריכוזיות - פחת היקף היזקקותן של הקבוצות האלה לאשראי מקומי בשנים האחרונות וחלק מקבוצות העסקים נעלמו, כגון זיסר, פישמן ואלוביץ.

לפי דוח המפקח על הבנקים בבנק ישראל בנושא אשראי ללווים הגדולים - הלקחים מכשלי האשראי, אומדן שיעור החובות הבעייתיים של 20 קבוצות הלווים הגדולות מיתרת האשראי עמד על כ-5%. לפי ניתוח דוחות הבנקים ל-30 בספטמבר 2016, אשר נעשה על-ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת, שיעור החובות הבעייתיים מסך יתרת האשראי בכלל המגזר העסקי עמד על כ-4.1%, במגזר העסקי שאינו קבוצות לווים גדולות על כ-3.6% ובמגזר הפרטי על כ-1.6%.

הריבית הממוצעת על אשראי בנקאי שונה בין המגזרים: בשנת 2017 עמדה הריבית הממוצעת למשקי בית (ללא דיור) על 5.87%, לעסקים הקטנים והזעירים – 3.97%, לעסקים הבינוניים 2.57% ולעסקים הגדולים ו-2.16%. יש לציין כי שיעורי הריבית גבוהים יחסית למגזר הקמעונאי (משקי בית ועסקים קטנים) נובעים **מרמת סיכון גבוהה יחסית ומהוצאות תפעוליות גבוהות יחסית**, אולם ניתן לומר כי חלק מפערי הריבית נובע מכוח השוק של הבנקים במגזר הקמעונאי.

התפלגות האשראי בין הבנקים שונה בין מגזרי הפעילות. קבוצת בנק הפועלים הקצתה כ-35% מיתרות האשראי לעסקים בינוניים, כ-33% לעסקים הקטנים, וכ-32% למשקי בית (ללא הלוואות לדיור ובנקאות פרטית) וקבוצת בנק לאומי הקצתה כ-28%, 31% ו-24% בהתאמה.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

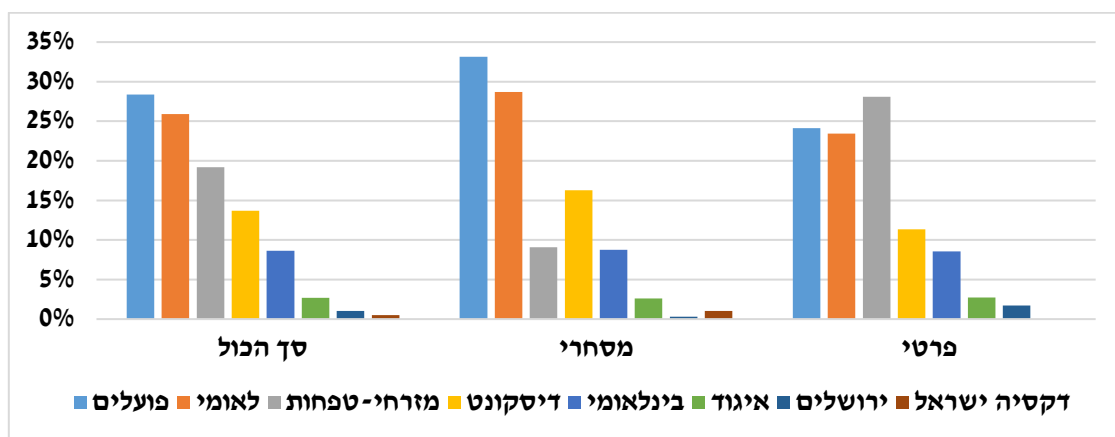
1. מערכת הבנקאות בישראל

הקצאת האשראי הינה מהפונקציות המרכזיות של המערכת הבנקאית. האשראי הבנקאי הוא מנוע צמיחה מרכזי במשק. לאופן הקצאתו השפעה ישירה על הכלכלה והציבור ככלל בשלושה מישורים. ראשית, כשלים בהקצאת האשראי והקצאה בלתי יעילה עשויים להוביל למחיקות נרחבות מכספי הציבור ובמקרים קיצוניים לפגיעה ביציבות המערכת. שנית, הקצאת אשראי לגופים וגורמים מסוימים עלולה להעניק להם יתרון שיאפשר להם להגדיל את כוחם הכלכלי תוך העצמת בעיית הריכוזיות במשק. שלישית, מכיוון שאשראי הינו משאב מוגבל, הקצאתו למגזרים, פעילויות ולקוחות מסוימים באה על חשבון בעלי עסקים ולקוחות פרטיים אחרים ועשויה לפגוע בהקצאת מקורות יעילה במשק.

בסוף 2017 פעלו במערכת הבנקאות חמש קבוצות שחלקן בשוק כ-94.7%: קבוצת בנק הפועלים (28.7% מהנכסים), קבוצת בנק לאומי (28.4%), קבוצת בנק מזרחי-טפחות (15.1%), קבוצת בנק דיסקונט (14%) וקבוצת הבנק הבינלאומי הראשון (8.6%). בנוסף, פעלו שלושה בנקים עצמאיים שחלקם בשוק כ-4% ומספר סניפים זרים שחלקם בשוק כ-1.2%².

סך האשראי הבנקאי לציבור עמד בשנת 2017 על כ-1,011 מיליארד ש"ח, מתוכם כ-3.5 מיליארד ש"ח אשראי שניתן על-ידי סניפים של בנקים זרים. בתרשים 1 להלן התפלגות האשראי לציבור לפי מגזר וקבוצה.

תרשים 1 – התפלגות האשראי הבנקאי לציבור בין הקבוצות הבנקאיות (2017, ללא הבנקים הזרים)³

מהתרשים עולה כי יתרות האשראי של בנק הפועלים היוו כ-28.3% מסך היתרות, לאומי – 25.9%, מזרחי-טפחות – 19.2%, דיסקונט – 13.7%, הבינלאומי – 8.7%, איגוד – 2.7%, ירושלים – 1.0% ודקסיה ישראל – 0.5%. חלקו של בנק הפועלים באשראי המסחרי הוא הגבוה ביותר מבין כל הבנקים ואף גבוה מחלקו בסך האשראי ועומד על כ-33.1%, לאומי – 28.7%, דיסקונט – 16.3%, מזרחי-טפחות – 9.1%, הבינלאומי – 8.8%, איגוד – 2.6%, דקסיה ישראל – 1.0% וירושלים 0.3%.

מערכת הבנקאות בישראל מאופיינת בשיעור רווחיות נמוכה יחסית (במונחי תשואה על ההון העצמי) - 8.8% בישראל בהשוואה ל-9.8% בממוצע במדינות האיחוד האירופי ובארה"ב⁴; יעילות תפעולית נמוכה יחסית (במונחי

² בנק ישראל, [סקירה שנתית 2017, לוח א-2 – המבנה של מערכת הבנקאות - דצמבר 2017](#), מאי 2018.

³ דוחות כספיים של הבנקים לשנת 2017. היתרות לא כוללות את יתרות האשראי של סניפי הבנקים הזרים, אשר לפי סקירת הפיקוח על הבנקים לשנת 2017 עומדים על כ-3.5 מיליארד ש"ח. הנתונים בתרשים ובכל המסמך מתייחסים לקבוצות הבנקאיות.

⁴ לפי בנק ישראל שיעור הרווחיות הנמוך יחסית יכול לנבוע מהבדלים הקיימים בין מערכת הבנקאות בארץ בהשוואה לעולם: גורם המס משפיע על שיעור הרווחיות (כאשר בוחנים את הרווחיות לפני השפעת המס מתקבל כי שיעור הרווחיות של מערכת הבנקאות בישראל דווקא גבוה מעט בהשוואה בינלאומית). שיעור הרווחיות הנמוך יחסית יכולה לנבוע גם מכך שהבנקים נוטלים סיכון נמוך יותר ומתאפיינים ביעילות נמוכה יחסית. אולם היא יכולה לנבוע גם ממגבלות חוקיות ורגולטוריות על תחומי העיסוק המותרים להם: הבנקים בישראל אינם רשאים לעסוק בחיתום ושיווק ביטוח, בתיווך וייזום נדל"ן, ובעשיית שוק מניות, בשעה שחלק מהבנקים בעולם עוסקים בכך.

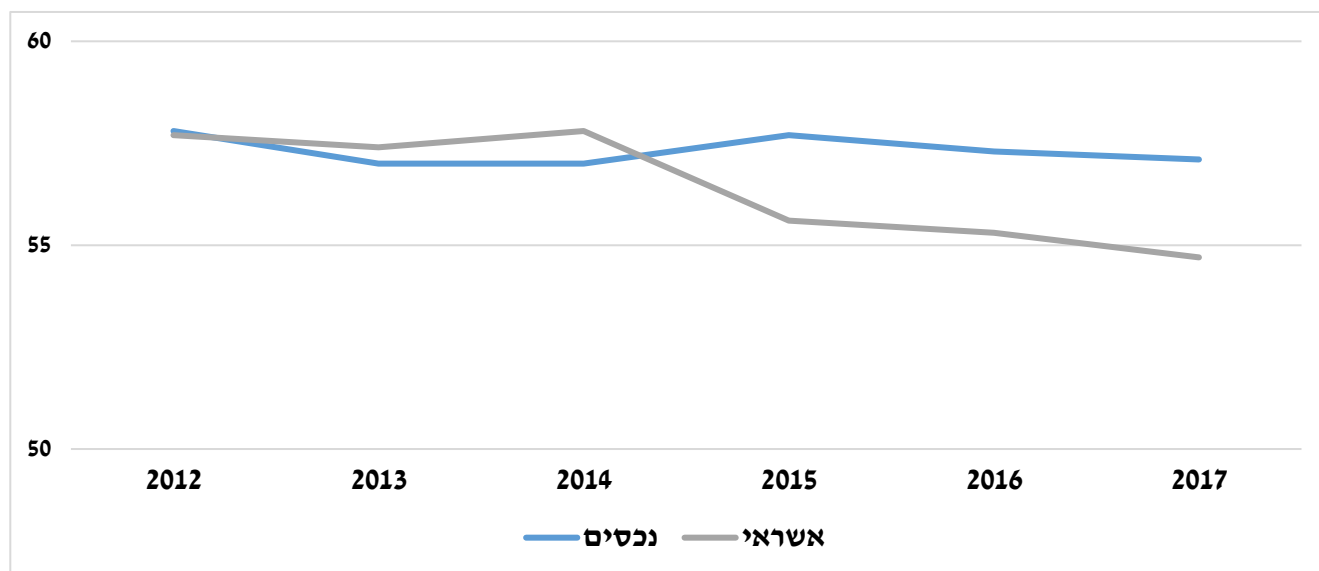
הכנסת

הוצאות תפעוליות ואחרות מסך ההכנסות) - בישראל יחס יעילות של 66.1% לעומת 62.9% בממוצע מדינות ההשוואה.⁵ מאידך, עלויות השכר במגזר הבנקאי גבוהות יחסית, נתון המשפיע על הפרמטרים הקודמים שזכרו. יש לציין כי בשנים האחרונות חל תהליך של התייעלות וצמצום בכוח האדם, במסגרתו ירד יחס היעילות מכ-69% ב-2013 לכ-65% כיום; אולם שיעור הוצאות שכר מסך ההוצאות התפעוליות והאחרות במערכת הבנקאית בישראל גבוה יחסית – 59% לעומת ממוצע של 46% בממוצע מדינות ה-OECD.

רמת הסיכון בישראל נמוכה בהשוואה למדינות האיחוד האירופי: שיעור האשראי הפגום והאשראי בפיגור של 90 יום ומעלה מסך האשראי עמד בישראל בשנת 2017 על 1.3% לעומת ממוצע של 4.7% במדינות האיחוד האירופי.⁶

לפי הנתונים רמת הריכוזיות במערכת הבנקאות גבוהה יחסית (ראו תרשימים 1 לעיל ו-2 להלן), ורמת התחרותיות (בעיקר בפלח הקמעונאי: משקי בית ועסקים קטנים) נמוכה יחסית. עם זאת, צריך להדגיש שכיום ישנם שחקנים חוץ בנקאיים שמציעים שירותים בנקאיים ומתחרים בבנקים בעיקר באשראי לעסקים גדולים ולאחרונה, במידה מועטה באשראי לעסקים בינוניים. על-כן, את מדדי הריכוזיות יש לבחון על כלל השחקנים בשוק. בתרשים 2 מוצג חלקם של שני הבנקים הגדולים בסך הנכסים ובסך האשראי לציבור בשנים 2012-2017.

תרשים 2 – חלקם של שני הבנקים הגדולים בסך הנכסים ובסך האשראי לציבור במערכת הבנקאית⁷

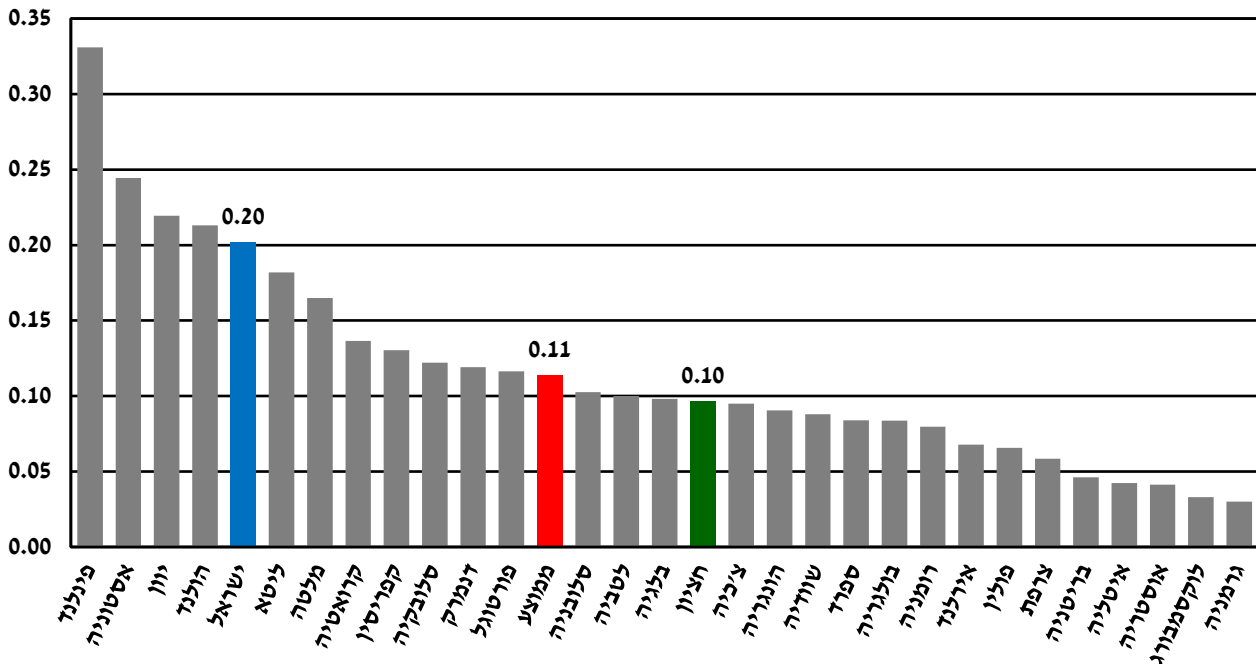
מהנתונים בתרשים עולה כי במהלך השנים חלה ירידה, אם כי מתונה ביותר, במשקל שני הבנקים הגדולים במערכת: בצד הנכסים מכ-57.8% בשנת 2012 לכ-57.1% בשנת 2017 ובצד האשראי לציבור ירידה מכ-57.7% בשנת 2012 לכ-54.7% בשנת 2017. כלומר, חלה ירידה מתונה בריכוזיות בתוך המערכת, אם כי כמעט לא מורגשת במגזר הקמעונאי. נציין כי משקל שני הבנקים הגדולים באשראי הקמעונאי (אשראי למשקי בית, ללא הלוואות לדיור, ואשראי לעסקים קטנים) עמד בשנים 2016 ו-2017 על כ-59%. בתרשים 3 להלן מוצג מדד הרפינדל-הירשמן בישראל ובמדינות האיחוד האירופי בשנים 2014-2015. מדד הרפינדל-הירשמן (HHI) מודד את ריכוזיות האשראי (המדד נע בין 0 ל-1, כאשר 0 מעיד על רמת ריכוזיות נמוכה ו-1 מעיד על רמת ריכוזיות גבוהה).⁸

⁵ בנק ישראל, [סקירה שנתית 2017](#), איור א-6.

⁶ בנק ישראל, [סקירה שנתית 2017](#), תיבה א'-4-ביצועי המערכת הבנקאית בישראלית בהשוואה בין-לאומית, עמוד 58.

⁷ בנק ישראל, דוחות המפקח על הבנקים, שנים שונות.

תרשים 3 – מדד הרפינדל-הירשמן בישראל ובמדינות האיחוד האירופי, 2014-2015⁹

מהנתונים בתרשים עולה כי רמת הריכוזיות במערכת הבנקאית בישראל עומדת על כ-0.2, לעומת ממוצע של 0.11. במדינות האירופיות, כלומר הריכוזיות בישראל גבוהה יותר. עוד עולה מהנתונים כי רק בהולנד, ביוון, באסטוניה ובפינלנד רמת הריכוזיות גבוהה מזו שבארצות הברית. כאמור, מדידה לפי מגזרים של רמת הריכוזיות משקפת שונות גבוהה בין מגזר העסקים הגדולים למגזר משקי הבית, וחשוב לזכור היבט דיפרנציאלי זה. לפי נתוני בנק ישראל, רמת הריכוזיות בתחום האשראי אף גבוהה יותר, כך מדד הרפינדל לריכוזיות האשראי במגזר המסחרי (עסקים בינוניים) עמד בשנת 2014 על 0.29, במגזר משקי בית (משכנתאות) – 0.28, במגזר העסקי (עסקים גדולים) – 0.26, במגזר העסקים הקטנים – 0.26, במגזר משקי בית (אחר) ובנקאות פרטית – 0.23.¹⁰

שוקי הבנקאות מתאפיינים בתחרות של מעטים (תחרות אוליגופוליסטית), בשל מחסומי כניסה רגולטוריים ומבניים, אם כי אלה משתנים בגין חדירה של טכנולוגיות חדשות. קיימות שתי גישות לאומדן רמת התחרותיות בשוק הבנקאות:¹¹

גישת המבנה:

הקשר בין מבנה השוק לבין רווחיות הבנקים. לפי גישה זו יש מתאם הפוך בין רמת הריכוזיות בשוק הבנקאות (כלומר משקל נכסי הבנקים הגדולים מסך נכסי הבנקים ובין רמת התחרותיות בו. לפי גישה זו רמת התחרותיות בישראל נמוכה יחסית; בהקשר זה ראוי לציין שיש הערכות שהטכנולוגיה תפעל לצמצום יתרונות לגודל בבנקאות (לדוגמה, מכיוון שהיא מייצרת סניפי בנקים בבנק דיגיטלי חדש).

גישת האיום התחרותי: רמת התחרותיות בשוק נקבעת על-פי האיום התחרותי על הבנקים (contestable markets). לפיכך, ייתכן שתתקיים רמת תחרותיות גבוהה גם בשוק ריכוזי שבו מספר השחקנים קטן (כמו בהולנד). רמת תחרותיות גבוהה בשוק ריכוזי תושג אם יתקיימו תנאים כגון: מחסומי כניסה נמוכים; מדיניות פיקוח גמישה בכל הקשור לכניסת בנקים אינטרנטיים וזרים; הגבלות מצומצמות על פעילות הבנקים בשוק ההון; שוק הון חוץ-בנקאי מפותח.

⁹ בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2015, אזור א-9.

¹⁰ בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2014, אזור 4.

¹¹ להרחבה ראו: ועדת החקירה הפרלמנטרית בעניין עמלות הבנקים, עמוד 10, דוח מסכם, יוני 2007.

בחינה של המדדים בהשוואה בינלאומית מראה כי שווקים ריכוזיים אינם בהכרח פחות תחרותיים, שכן השפעת האיום התחרותי על התנהגות השחקנים בשוק יכולה להיות משמעותית והדוגמה הבולטת לכך היא הולנד,¹² אם כי בישראל לפלח השוק הקמעונאי (עסקים קטנים ומשקי בית) יש איום מועט מחוץ למערכת הבנקאית.

הוועדה להגברת תחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים בראשות עו"ד דרור שטרום (להלן: ועדת שטרום) בחנה, בין היתר, את הריכוזיות ואת רמת התחרות במערכת הבנקאית. הוועדה הסתמכה על בחינות קודמות וממצאים עדכניים ומצאה שבמגזר הקמעונאי מבנה המערכת הבנקאית לא תחרותי. בעוד שלעסקים הגדולים קיימות חלופות חוץ בנקאיות לשירותים פיננסיים, היוצרים איום תחרותי על הבנקים, הרי שעבור המגזר הקמעונאי חלופות אלה מצומצמות ביותר. בנוסף, העובדה שמספר הבנקים מתמעט ללא כניסה של בנקים חדשים לתחום בעשרות השנים האחרונות, מחזקת את המבנה הלא תחרותי של המערכת. הוועדה ציינה כי סקירה כלכלית של ה-OECD בשנת 2015 העלתה כי שיעור ההכנסה הגבוה של הבנקים במגזר הקמעונאי נובע, בין היתר, מהעדר איום תחרותי ומופעל כוח שוק נרחב יותר כלפי הלקוחות הקמעונאים. המסקנה אליה הגיעה הוועדה, לאור הנתונים, היא שתחרות במערכת הבנקאית תוכל להתקיים רק אם יבוצע שינוי מבני שעיקרו כניסת מתחרים חדשים, פיתוח חלופות חוץ בנקאיות וצמצום חסמי כניסה ומעבר.¹³

עמדת איגוד הבנקים היא כי הריכוזיות במערכת הבנקאית מושפעת מגודל האוכלוסייה. בחינה אקונומטרית שנערכה עבורם מעלה כי קיים קשר שלילי בין גודל האוכלוסייה לבין הריכוזיות במערכת הבנקאית, כלומר ככול שמספר התושבים במדינה גדול יותר כך רמת הריכוזיות נמוכה יותר. ונמצא קשר חיובי בין רמת ההתפתחות של המדינה (במונחי תוצר לנפש) לבין רמת הריכוזיות במדינה, כלומר ככול שהמשק מפותח יותר כך רמת הריכוזיות בו גבוהה יותר. על כן, בישראל שהיא בעלת מספר תושבים קטן יחסית, ובעלת כלכלה מפותחת יחסית צפויה להיות רמת ריכוזיות גבוהה בענף הבנקאות. לפי בדיקת האיגוד, בהשוואה למדינות מפותחות עם עד 20 מיליון תושבים, רמת הריכוזיות בישראל אינה חריגה ומתחת למוצע.¹⁴ בדיקה זו אינה מבוססת על גישת האיום התחרותי.

בדוח קרן המטבע הבינלאומית מספטמבר 2015 מציינים שרמת הריכוזיות במערכת הבנקאות בישראל גבוהה, חמש קבוצות בנקאיות מחזיקות ב-95% מנתח השוק. עם זאת, לפי הדוח, רמת התחרות במערכת הבנקאית על-פי מדד לרנר (הבוחר את כוח השוק בענף הבנקאות) דומה לרמת התחרות במדינות מפותחות אחרות.¹⁵ **נציין כי ההשוואה של קרן המטבע הבינלאומית מודדת את רמת התחרות של כלל המערכת הבנקאית ללא הפרדה למגזרי הפעילות השונים.** כאמור לעיל, בדוח ועדת שטרום צויין כי המבנה הלא תחרותי של המערכת הבנקאית מאפשר הפעלת כוח שוק בעל שונות גבוהה (כוח שוק ברמה גבוהה כלפי צרכנים קמעונאים וברמה נמוכה כלפי המגזר העסקי).¹⁶

2. התפלגות האשראי לפי מגזרי פעילות

יתרות האשראי במשק למשקי בית ולמגזר העסקי עמדו בדצמבר 2017 על כ-1,391 מיליארד ש"ח, מתוכם כ-865 מיליארד ש"ח למגזר העסקי, כ-191 מיליארד ש"ח למשקי הבית (ללא הלוואות לדירה), וכ-335 מיליארד ש"ח הלוואות לדירה למשקי בית. בתרשים 4 להלן התפתחות יתרות האשראי במשק בשנים 2000-2017 לפי מגזרים.

¹² להרחבה ראו: [ועדת החקירה הפרלמנטרית בנושא עמלות הבנקים](#), מידת הריכוזיות והתחרותיות בשוק הבנקאות, פברואר 2007.

¹³ [דוח מסכם של הוועדה להגברת תחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים](#), 1 בספטמבר 2016.

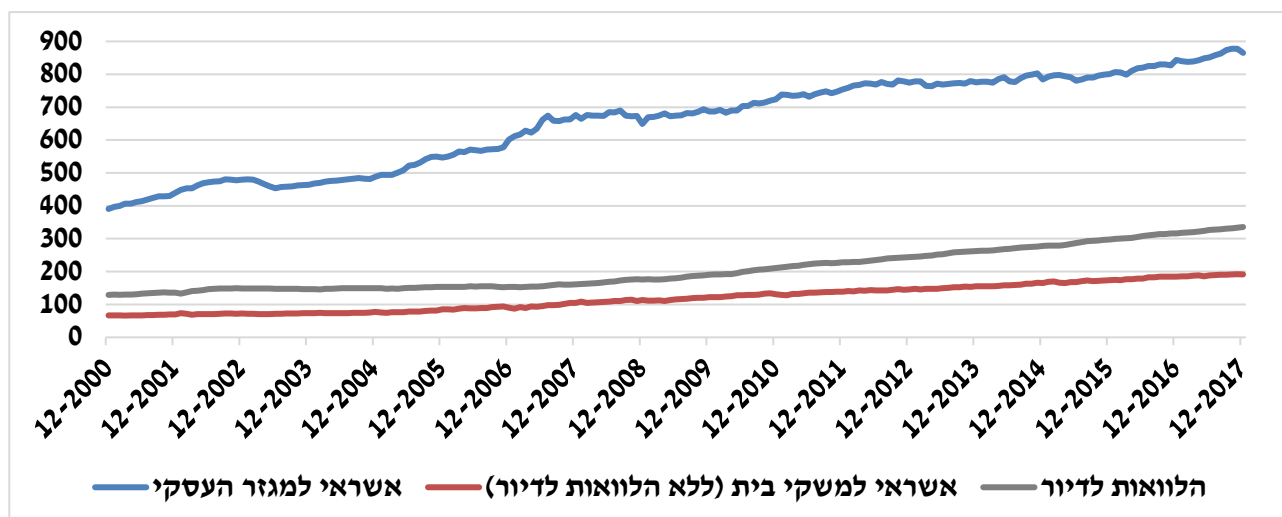
¹⁴ איגוד הבנקים, [נייר עמדה לוועדה להגברת התחרותיות בשירותים הבנקאיים והפיננסיים הנפוצים בישראל](#).

¹⁵ International Monetary Fund, [country report no.15/261](#), September 2015.

¹⁶ [דוח מסכם של הוועדה להגברת תחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים](#), 1 בספטמבר 2016.

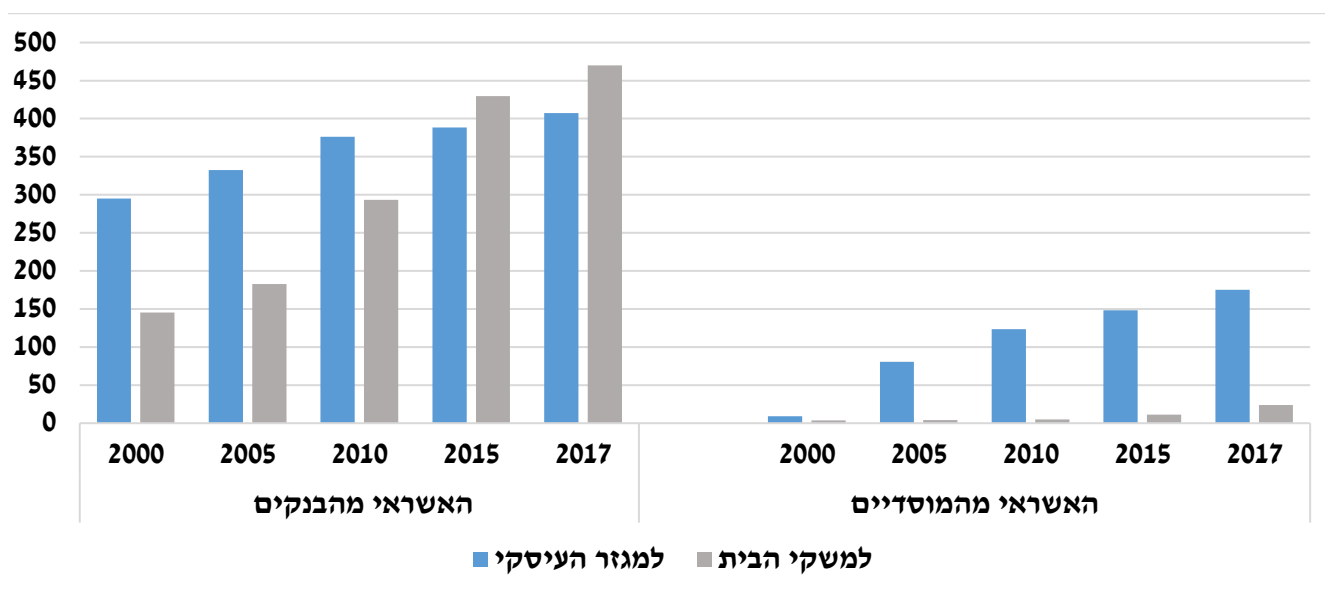
תרשים 4 – התפתחות יתרות האשראי במשק לפי מגזרים (מיליארד ש"ח)¹⁷

יתרות האשראי במשק למגזר העסקי ולמשקי בית גדלו מכ-587 מיליארד ש"ח בדצמבר 2000 ל-1,391 מיליארד ש"ח בדצמבר 2017, גידול בשיעור מצטבר נומינלי של כ-137%. יתרות האשראי למגזר העסקי גדלו מכ-391 מיליארד ש"ח בדצמבר 2000 לכ-865 מיליארד ש"ח בדצמבר 2017, גידול בשיעור מצטבר נומינלי של כ-121%; יתרות האשראי למגזר משקי הבית גדלו מכ-67 מיליארד ש"ח לכ-191 מיליארד ש"ח, גידול בשיעור מצטבר נומינלי של כ-186%; יתרות ההלוואות לדיור גדלו מכ-130 מיליארד ש"ח לכ-335 מיליארד ש"ח, גידול בשיעור מצטבר נומינלי של כ-158%.

בתרשים 5 להלן יתרות האשראי שניתנו על-ידי הבנקים ועל-ידי המוסדיים בשנים 2000-2017 למגזר העסקי ולמשקי הבית.

תרשים 5 – יתרות האשראי הבנקאי והמוסדי לעסקים ולמשקי בית בשנים 2000-2017 (מיליארד ש"ח)¹⁸

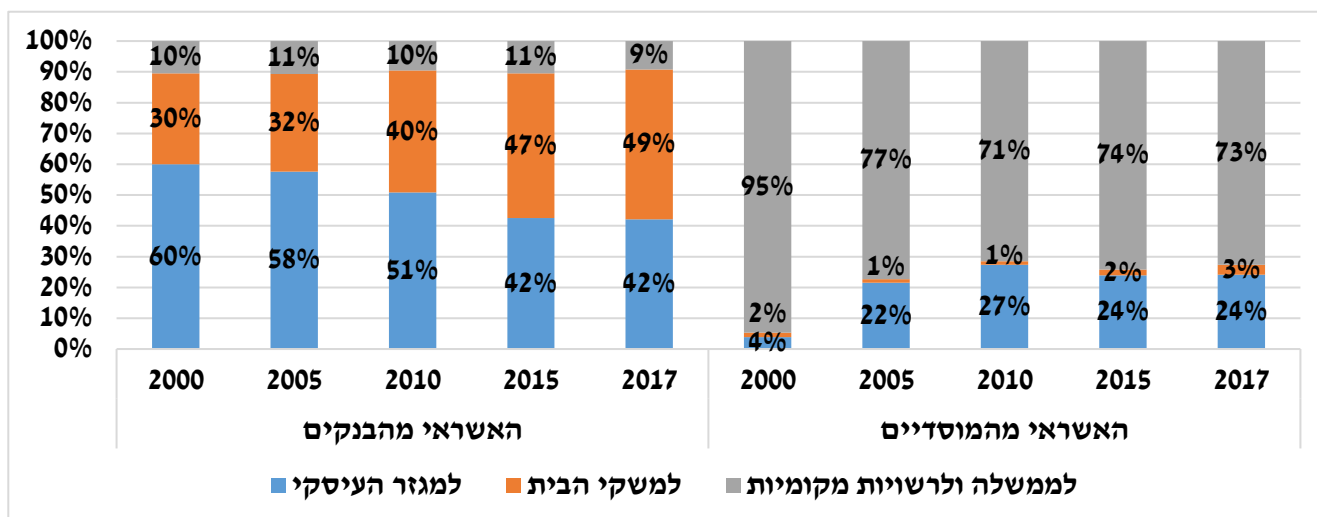
¹⁷ בנק ישראל, סטטיסטיקה, [לוח יתרות האשראי במשק](#), יתרות לדצמבר בכל שנה. כניסה: 4 ביולי 2018.
¹⁸ בנק ישראל, סטטיסטיקה, [לוח יתרות האשראי במשק](#), יתרות לדצמבר בכל שנה. כניסה: 1 במאי 2018.

מהתרחשים עולה כי בשנים 2000-2017 יתרות האשראי הבנקאי כמעט הוכפלו, מ-492 מיליארד ש"ח ל-966 מיליארד ש"ח, עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-96.6%. האשראי הבנקאי למגזר העסקי גדל בתקופה זו מ-295 מיליארד ש"ח ל-407 מיליארד ש"ח, עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-38.1%. האשראי הבנקאי למשקי הבית גדל מ-145 מיליארד ש"ח ל-470 מיליארד ש"ח, עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-223.2%. יש לציין כי בתקופה זו **יחס האשראי הבנקאי לתוצר (כולל אשראי למגזר הממשלתי) ירד מכ-104% בשנת 2000 לכ-76.5% בשנת 2017**.¹⁹ יתרות האשראי מהמוסדיים גדלו מכ-241 מיליארד ש"ח לכ-726 מיליארד ש"ח, כלומר עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-202%. האשראי המוסדי למגזר העסקי גדל בתקופה זו מכ-9 מיליארד ש"ח לכ-175 מיליארד ש"ח, עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-1797%. האשראי המוסדי למשקי הבית גדל מכ-4 מיליארד ש"ח לכ-24 מיליארד ש"ח, עלייה בשיעור מצטבר נומינלי של כ-549%. בתקופה זו **יחס האשראי המוסדי לתוצר (כולל אשראי למגזר הממשלתי) עלה מכ-51% בשנת 2000 לכ-58% בשנת 2017**.²⁰ נתונים אלה מתיישבים היטב עם תוצאות והשפעות ועדת בכר, אשר הכניסה לשוק האשראי העסקי את הגופים המוסדיים במשק.

בתרשים 6 להלן התפלגות האשראי הבנקאי והאשראי מהמוסדיים בין המגזר העסקי, מגזר משקי הבית והממשלה והרשויות המקומיות בין השנים 2000-2017.

תרשים 6 – התפלגות האשראי הבנקאי והאשראי המוסדי בין המגזרים, 2000-2017²¹

מהתרחשים עולה כי משקל האשראי הבנקאי למגזר העסקי ירד מכ-60% מסך האשראי הבנקאי בשנת 2000 לכ-42% בשנת 2017. המשקל למשקי בית עלה מכ-30% מסך האשראי הבנקאי בשנת 2000 לכ-49% בשנת 2017. במקביל עלו יתרות האשראי של הגופים המוסדיים למגזר העסקי, בעיקר עסקים גדולים. משקל האשראי מהמוסדיים למגזר הממשלתי ירד מכ-95% מסך האשראי המוסדי בשנת 2000 לכ-73% בשנת 2017. משקל האשראי למגזר העסקי גדל מכ-4% מסך האשראי המוסדי בשנת 2000 לכ-24% בשנת 2017. משקל האשראי המוסדי למשקי בית כמעט לא השתנה במהלך התקופה. נתונים אלו מעידים על פתיחת שוק אג"ח בישראל, בעיקר בעקבות ירידה חדה בגירעונות הממשלתיים בתקופה זו ויישום רפורמות בשוק הפיננסי (כמו רפורמת בכר).

בשנים האחרונות חל שינוי במבנה תיק האשראי של הבנקים אשר הקטינו את האשראי לעסקים הגדולים והגדילו את האשראי למגזר הקמעונאי. שינוי זה הפך את תיק האשראי של הבנקים ליותר מפוזר ובכך לפחות מסוכן ברמה

¹⁹ למ"ס, תמ"ג לשנת 2000: חשבונות לאומיים, **לוח 1 – הוצאה על התוצר המקומי הגולמי במחירי שוק**, כניסה: 11 ביוני 2017; תמ"ג לשנת 2017: הודעות לתקשורת, חשבונות לאומיים: אומדן ראשון לרבעון הראשון של שנת 2018, **לוח 2 – הוצאה על התוצר המקומי הגולמי ושימוש במקורות במחירי שוק**, 16 במאי 2018.

²⁰ שם.

²¹ בנק ישראל, סטטיסטיקה, **לוח יתרות האשראי במשק**, כניסה: 1 במאי 2018.

היציבותית, בשל המתאם הנמוך בין ההלוואות. השינוי נבע ממספר גורמים, לרבות: מגבלות רגולטוריות חדשות של הפיקוח על הבנקים; הוראות חדשות של הפיקוח, שנבעו מהוראות באזל, שדרשו יחס הלימות הון²² גבוה בגין מתן אשראי ללווים גדולים ביחס למתן אשראי למשקי בית ועסקים קטנים; הפקת לקחים מכשלי אשראי בקבוצות לוויים גדולות ושולי רווח גבוהים יותר במגזר משקי הבית בהינתן רמת סיכון נמוכה במגזר זה. במקביל, התחרות מול הבנקים באשראי העסקי גדלה וחלק גדול מהאשראי האמור מועמד כיום על-ידי הגופים המוסדיים. הדבר מתבטא בין היתר בירידה בחלק של האשראי הבנקאי ביחס לתוצר, כמפורט לעיל.

3. אשראי לעסקים

בלוח 1 להלן נתונים על יתרות החוב של עסקים (ללא בנקים וחברות ביטוח) לפי מלווה בשנים 2012-2017.

לוח 1 – יתרות אשראי של עסקים לפי מלווה בשנים 2012-2017 (מיליארד ש"ח)²³

מלווה	2012	2013	2014	2015	2016	2017	שיעור שינוי
בנקים	389	374	375	388	394	407	4.6%
מוסדיים	138	143	145	148	160	176	27.2%
חברות כרטיסי אשראי	2	2	2	2	2	2	15.0%
תושבי חוץ	162	161	172	165	174	150	-7.3%
ממשקי בית	82	95	90	96	115	131	60.2%
סך הכול	773	774	784	800	844	866	12.0%

מנתוני הלוח עולה כי יתרת האשראי של העסקים עמדה בשנת 2017 על 866 מיליארד ש"ח, גידול בשיעור מצטבר נומינלי של כ-12.0% ביחס לשנת 2012. החוב למשקי הבית גדל בשנים אלו בשיעור מצטבר נומינלי של כ-60.2%, החוב למוסדיים גדל בשיעור מצטבר נומינלי של כ-27.2%, והחוב לבנקים גדל בשיעור מצטבר נומינלי של כ-6%. בשנת 2017 כ-47% מיתרות האשראי של העסקים ניתנו על ידי הבנקים, לעומת כ-90% מיתרות האשראי של משקי הבית (כולל הלוואות לדיוור) שניתנו על-ידי הבנקים וכ-82% מיתרות האשראי של משקי בית ללא הלוואות לדיוור.

3.1. התפלגות האשראי הבנקאי לעסקים

לפי הוראת המפקח על בנקים, החל משנת הכספים 2016 על דיווחי הבנקים לכלול 7 מגזרי פעילות ביניהם מגזר עסקים קטנים וזעירים, עסקים בינוניים ועסקים גדולים²⁴. בלוח 2 להלן התפלגות האשראי הבנקאי לעסקים לפי גודל העסק על-פי הגדרות בנק ישראל בשנים 2016-2017 וברבעון הראשון של שנת 2018.

²² הלימות הון: היחס בין נכסי הסיכון של הבנק (בעיקר אשראי) לבין ההון העצמי, ונועד ליצור "כרית ביטחון" בגין האשראי לציבור. השיעור נקבע לפי מידת סיכוני האשראי, ומתבסס על כללי ועדת באזל. בשנת 1974 הוקמה [ועדת באזל לפיקוח על הבנקים](#), בהשתתפות בנקים מרכזיים ממדינות מפותחות במסגרת הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים (Bank for International Settlement). הוועדה פרסמה תקנות בין-לאומיות לגבי הלימות ההון וסיכוני אשראי.

²³ בנק ישראל, סטטיסטיקה, [לוח יתרות האשראי במשק](#), כניסה: 19 ביוני 2018.

²⁴ בנק ישראל, המפקח על הבנקים, [חוזר מספר 2437-06](#), 3 בנובמבר 2014.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

לוח 2 - התפלגות האשראי הבנקאי לעסקים לפי גודל העסק (סוף תקופה, במיליארד ש"ח)²⁵

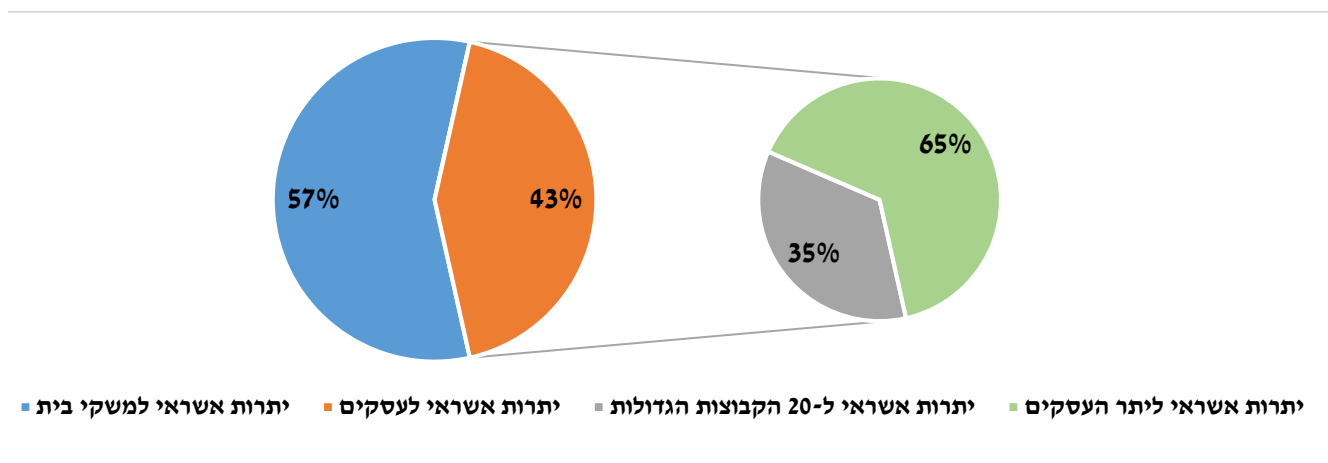
שנה	עסקים קטנים וזעירים		עסקים בינוניים		עסקים גדולים	
	יתרה	שיעור	יתרה	שיעור	יתרה	שיעור
2016	174.3	42.5%	74.7	18.2%	160.7	39.2%
2017	185.8	43.1%	77.2	17.9%	167.7	38.9%
רבעון ראשון 2018	189.0	43.0%	76.4	17.4%	174.3	39.6%

מהלוח עולה כי ברבעון הראשון של שנת 2018, חלקו של האשראי לעסקים קטנים וזעירים היה כ-43% מסך האשראי הבנקאי לעסקים, חלקו של האשראי לעסקים בינוניים כ-17.4% וחלקו של האשראי לעסקים גדולים כ-39.6%. שיעור האשראי לעסקים הבינוניים קטן מ-18.2% ל-17.4% ביחס לשנת 2016, שיעור האשראי לעסקים הקטנים גדל בתקופה זו מ-42.5% ל-43.0% ושיעור האשראי לעסקים הגדולים גדל מ-39.2% ל-39.6%.

לפי נתוני בנק ישראל, בשנים האחרונות התרחב חלקם של האשראי למשקי בית והאשראי לעסקים קטנים על חשבון האשראי לעסקים גדולים, בין היתר בשל עקרונות באזל 2 אשר אומצו על-ידי בנק ישראל ולפיהן, הקצאת ההון הנדרשת בגין אשראי למגזר העסקים הקטנים נמוכה מזו הנדרשת במתן אשראי לעסקים הגדולים, דרישה המעודדת מתן אשראי לעסקים הקטנים.²⁶

בתרשים 7 מוצגת התפלגות האשראי הבנקאי בין משקי בית ועסקים, וחלקו של האשראי ל-20 קבוצות הלוויים הגדולות מתוך האשראי העסקי, נכון ל-30 בספטמבר 2016.

תרשים 7 - התפלגות יתרות האשראי העסקי ללוויים גדולים, 2016²⁷

מהנתונים בתרשים עולים הדברים הבאים:

- נכון ל-30 בספטמבר 2016 סך יתרות האשראי הבנקאי עמד על כ-940 מיליארד ש"ח. כ-57% מיתרות האשראי היו למשקי בית וכ-43% (400 מיליארד ש"ח) היו לעסקים.
- מתוך סך יתרות האשראי לעסקים, כ-35% או כ-140 מיליארד ש"ח, המהווים כ-15% מסך יתרות האשראי, היו ל-20 הקבוצות הגדולות, וכ-65% ליתר העסקים.

²⁵ עסקים זעירים: מחזור פעילות קטן מ-10 מיליון ש"ח; עסקים קטנים: 10 מיליון ש"ח עד 50 מיליון ש"ח; עסקים בינוניים: 50 מיליון ש"ח עד 250 מיליון ש"ח; עסקים גדולים: מעל 250 מיליון ש"ח. יתרות האשראי לשנים 2016-2017: בנק ישראל, [סקירה שנתית 2017](#), [לוח א-17](#); יתרות האשראי לרבעון הראשון של שנת 2018: דוחות כספיים של הבנקים, רבעון ראשון.

²⁶ שם.

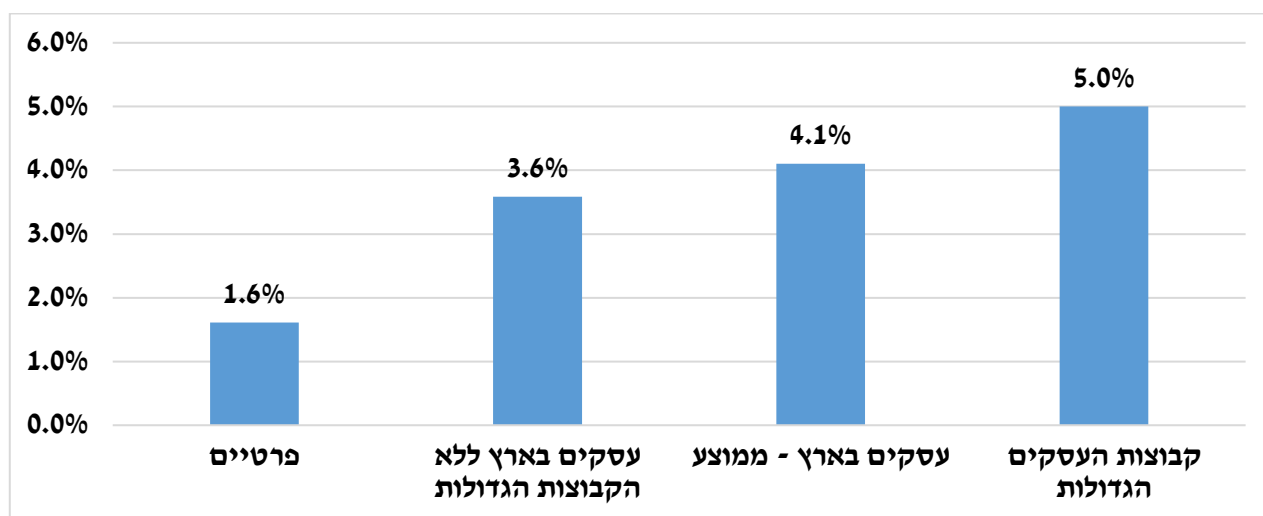
²⁷ בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, [אשראי ללוויים הגדולים - הלקחים מכשלי האשראי, פעולות הפיקוח על הבנקים והמצב כיום: שאלות ותשובות](#), 19 בפברואר 2017.

לפי דוח של בנק ישראל בנושא **אשראי ללווים הגדולים - הלקחים מכשלי האשראי**, כ-16% מיתרות האשראי ל-20 קבוצות הלווים הגדולות, כ-22 מיליארד ש"ח, המהווים כ-2% מסך יתרת האשראי הבנקאי, ניתנו לחברות החזקה.²⁸ כמו כן, לפי הדוח, "חלק משמעותי מההפסדים של קבוצות הלווים הגדולות התממשו בשנים האחרונות בחברות החזקה הממונפות: חלקם בשוק אגרות החוב הסחירות באמצעות "תספורות" לציבור, וחלקם באמצעות הפסדי אשראי במערכת הבנקאית". עם זאת, "נכון להיום מרבית האשראי הבנקאי בקבוצות הלווים הגדולות הוא אשראי תקין (כלומר, אשראי שניתן לחברות בעלות יכולת פירעון לשירות החובות), ואילו מקצתו (סדר גודל של כ-5%) הוא אשראי שמוגדר "בעייתי" (שמשמעותו שקיים סיכוי פוטנציאלי או ממשי לכך שלא כל החוב יוחזר)".²⁹ האשראי המוגדר "בעייתי" כולל את האשראי שכשל ופורסם כבר לציבור.³⁰

בתרשים 8 להלן מוצג אומדן של שיעור החוב הבעייתי מיתרת האשראי לפי מגזר נכון ל-30 בספטמבר 2016.

תרשים 8 – אומדן שיעור החוב הבעייתי מיתרת האשראי לפי מגזר, 30 בספטמבר 2016³¹

מהאומדן בתרשים עולה כי שיעור החובות הבעייתיים מיתרת האשראי בקבוצות העסקים הגדולות עמד ב-30 בספטמבר 2016 על כ-5.0%, לעומת 3.6% בקרב יתר הלווים במגזר העסקי וכ-4.1% במגזר העסקי בממוצע. שיעור החוב הבעייתי מיתרת האשראי במגזר הפרטי היה הנמוך ביותר ועמד על כ-1.6%. יש לציין כי החובות הפרטיים של הבעלים של קבוצות הלווים הגדולות נכללים באשראי העסקי של הקבוצה. הבנקים אינם מחויבים לפרסם בדוחות הכספיים מידע בנוגע לחובות בעייתיים בקבוצות העסקים הגדולות ובחברות האחזקה הממונפות, ועל-כן אין למרכז המחקר והמידע של הכנסת את היכולת לבחון את הנתונים לאורך זמן. כמו כן, המפקח על הבנקים אינו מפרסם את הריבית הממוצעת הנגבית מקבוצות העסקים הגדולות. יחד עם זאת, הריבית הממוצעת במגזר העסקים הגדולים (אליו משתייכים קבוצות העסקים הגדולות) היא הנמוכה ביותר מבין המגזרים (ראו תרשים 10 להלן), וגם המרווח הפיננסי הוא הנמוך ביותר (ראו תרשים 11 להלן). בנוסף, יש לציין כי בנק ישראל מפרסם את התפלגות יתרת האשראי לפי גודל ההלוואה (ראו לוח 3 להלן), אולם אינו מפרסם את התפלגות החוב הבעייתי לפי גודל ההלוואה.

²⁸ חברות החזקה ממונפות הן חברות אשר משקיעות בחברות אחרות ואשר היחס בין האשראי שנטלו לבין ההון העצמי שלהן גבוה מהמקובל. מתוך: בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, [אשראי ללווים הגדולים - הלקחים מכשלי האשראי, פעולות הפיקוח על הבנקים והמצב כיום: שאלות ותשובות](#), 19 בפברואר 2017.

²⁹ שם.

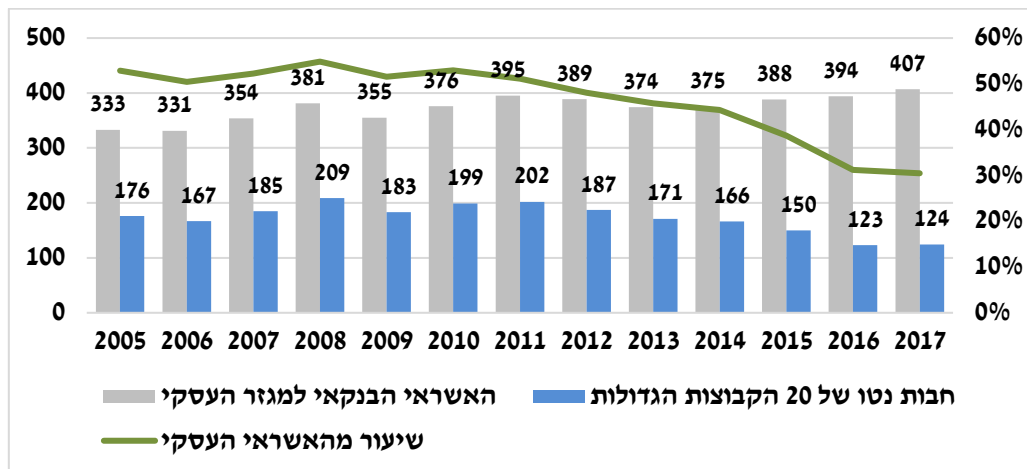
³⁰ הפיקוח על הבנקים, 10 ביוני 2018.

³¹ עיבוד של מרכז המחקר והמידע של הכנסת לדוחות כספיים של הבנקים לרבעון השלישי של שנת 2016 ונתוני הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל, [אשראי ללווים הגדולים - הלקחים מכשלי האשראי, פעולות הפיקוח על הבנקים והמצב כיום: שאלות ותשובות](#), 19 בפברואר 2017.

בתרשים 9 להלן מוצגות יתרות האשראי מהבנקים למגזר העסקי, יתרות האשראי ל-20 קבוצות הלוויים הגדולות בחמשת הבנקים הגדולים ושיעור האשראי ל-20 קבוצות הלוויים מסך יתרת האשראי העסקי בשנים 2005-2017.

תרשים 9 – יתרות האשראי הבנקאי למגזר העסקי ול-20 קבוצות הלוויים הגדולות (במיליארדי ש"ח)³²

מנתוני התרשים עולה כי יתרת האשראי ל-20 קבוצות הלוויים הגדולות קטנה בשנים 2005-2017 בשיעור נומינלי מצטבר של כ-29.5% מכ-176 מיליארד ש"ח בסוף 2005 לכ-124 מיליארד ש"ח בסוף 2017. בשנת 2005 משקל האשראי ל-20 קבוצות הלוויים הגדולות היה כ-52.9% מסך האשראי הבנקאי למגזר העסקי, וב-2017 היה כ-30.5%. השינויים ביתרות האשראי ללוויים גדולים נבעו בין היתר ממגבלות רגולטוריות חדשות על מתן אשראי לקבוצות לוויים גדולות, ומגמות ושינויים בשוק, לרבות בגין יישום חוק הריכוזיות. חלק מהקיטון נבע מירידה בביקוש לאשראי מקומי מצד הקבוצות הגדולות, בין היתר בשל הפסקת פעילות של חלק מחברות ההחזקה הממונפות.

3.2 ריכוזיות האשראי הבנקאי

בלוח 3 להלן נתונים על התפלגות יתרת האשראי הבנקאי לפי גובה ההלוואה בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בשנת 2016.

לוח 3 – התפלגות יתרת האשראי הבנקאי לפי גובה ההלוואה בחמש הקבוצות הבנקאיות, 2016³³

הבינלאומי		מזרחי-טפחות		דיסקונט		לאומי		פועלים		בנק
שיעור אשראי מצטבר	שיעור לוויים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לוויים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לוויים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לוויים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לוויים מצטבר	אשראי ללווה באלפי ש"ח
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	10-0
99.2%	70.2%	99.7%	76.1%	98.6%	52.4%	99.2%	68.7%	98.7%	48.4%	20-10
98.1%	58.6%	99.2%	66.3%	95.6%	34.8%	97.6%	50.9%	96.8%	32.6%	40-20
95.6%	43.8%	97.7%	52.9%	90.5%	18.4%	94.4%	32.8%	93.8%	20.2%	80-40
90.5%	28.2%	94.6%	39.0%	84.7%	8.4%	89.8%	19.1%	89.9%	12.2%	150-80
83.0%	16.2%	90.0%	28.4%	80.5%	4.8%	84.7%	11.2%	85.2%	7.3%	300-150

³² יתרות האשראי ל-20 קבוצות הגדולות: ורד יפת, מנהלת יחידת ביקורת ניהול סיכונים אשראי בפקוח על הבנקים, מכתב תשובה לוועדת החקירה הפרלמנטרית להתנהלות המערכת הפיננסית בהסדרי אשראי ללוויים עסקיים גדולים, 15 במאי 2018; יתרות האשראי למגזר העסקי: בנק ישראל, נתונים וסטטיסטיקה, יתרות האשראי במשק, כניסה: 30 במאי 2018. יתרות לסוף תקופה. מקור הנתונים לחוב של 20 קבוצות הגדולות שונה ממקור הנתונים ליתרות האשראי הבנקאי למגזר העסקי, ולכן ייתכן כי יש פערים בנתונים.

³³ דוחות כספיים של הבנקים לשנת 2017. היתרות כוללות אשראי וסיכון אשראי חוץ מאזני.

הכנסת

הבינלאומי		מזרחי-טפחות		דיסקונט		לאומי		פועלים		בנק
שיעור אשראי מצטבר	שיעור לווים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לווים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לווים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לווים מצטבר	שיעור אשראי מצטבר	שיעור לווים מצטבר	אשראי ללווה באלפי ש"ח
73.7%	8.2%	82.3%	19.1%	76.2%	2.8%	79.0%	6.6%	79.4%	4.1%	600-300
63.6%	3.9%	67.3%	10.4%	70.6%	1.6%	70.9%	3.4%	72.4%	2.2%	1200-600
51.0%	1.1%	41.8%	2.5%	61.6%	0.6%	59.7%	1.1%	61.1%	0.7%	2,000-1,200
46.4%	0.6%	32.0%	0.8%	57.4%	0.3%	54.4%	0.5%	55.9%	0.3%	4,000-2,000
42.3%	0.3%	27.0%	0.3%	53.6%	0.2%	50.2%	0.3%	52.6%	0.1%	8,000-4,000
37.8%	0.2%	24.1%	0.1%	50.1%	0.1%	46.5%	0.2%	50.0%	0.1%	20,000-8,000
31.2%	0.1%	20.8%	0.1%	44.0%	0.1%	40.5%	0.1%	45.6%	0.1%	40,000-20,000
25.3%	0.0%	17.8%	0.0%	35.9%	0.0%	34.3%	0.0%	40.4%	0.0%	200,000-40,000
9.8%	0.0%	8.2%	0.0%	13.8%	0.0%	17.2%	0.0%	22.1%	0.0%	400,000-200,000
4.1%	0.0%	3.4%	0.0%	8.8%	0.0%	10.2%	0.0%	13.9%	0.0%	800,000-400,000
2.2%	0.0%	0.0%	0.0%	6.4%	0.0%	4.8%	0.0%	6.1%	0.0%	1,200,000-800,000
1.4%	0.0%	0.0%	0.0%	5.1%	0.0%	2.0%	0.0%	4.1%	0.0%	מעל 1,200,000

מנתוני הלוח עולה כי קיימת שונות בהתפלגות האשראי בין הבנקים. כך, בבנק הפועלים כ-90% מהאשראי ניתן לכ-12.2% מהלווים, בבנק לאומי לכ-19.1% מהלווים, בבנק דיסקונט לכ-18.4%, בבנק מזרחי-טפחות לכ-28.4% ובבנק הבינלאומי לכ-28.2% מהלווים; כ-70% מהאשראי בבנק הפועלים ניתן לכ-2.2% מהלווים, בלאומי לכ-3.4%, בדיסקונט לכ-1.6%, במזרחי-טפחות לכ-10.4% ובבינלאומי לכ-8.2% מהלווים. כלומר, בבנק מזרחי-טפחות ובבנק הבינלאומי האשראי מבוזר יותר מהאשראי בהשוואה לשאר הבנקים.

3.3. התחלקות האשראי לפי מגזרי פעילות והבנקים

בלוח 4 להלן מוצגים נתונים על יתרות האשראי לפי מגזר פעילות ובנקים.

לוח 4 – יתרות אשראי לפי מגזר פעילות ובנקים (באחוזים)³⁴

בנק	משקי בית ללא דיור			עסקים קטנים			עסקים בינוניים			עסקים גדולים			סה"כ (ללא דיור)		
	2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016	2018	2017	2016
פועלים	32.3	32.3	32.6	34.2	32.8	34.0	34.2	34.6	35.8	30.4	29.9	31.2	32.6	32.1	33.0
לאומי	22.8	23.8	23.8	29.3	28.4	28.0	32.4	31.2	31.2	33.4	32.5	32.6	32.6	28.6	28.6
דיסקונט	17.0	16.9	15.5	15.9	18.1	17.9	11.9	14.1	13.6	18.5	14.2	12.3	12.3	16.2	15.0
מזרחי	12.2	11.6	11.1	9.1	8.8	8.4	7.8	7.1	6.3	8.4	8.7	8.2	8.2	9.3	8.8
הבינלאומי	12.3	12.1	11.2	8.1	8.5	8.5	7.1	6.0	5.9	6.0	10.4	10.2	10.2	9.7	9.4
איגוד	2.6	2.5	5.0	2.7	2.8	2.2	3.4	3.5	3.4	2.2	2.6	3.4	3.4	2.7	3.5
ירושלים	0.8	0.8	0.8	0.4	0.5	0.8	0.5	0.5	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.5
דקסיה	0.0	0.0	0.0	0.2	0.2	0.2	2.8	2.9	3.1	1.1	1.7	2.0	2.0	0.9	1.0
סך הכול	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
2 בנקים גדולים	55.2	56.1	56.4	63.5	61.1	62.0	66.6	65.7	67.0	63.8	62.4	63.9	63.9	60.7	61.7
3 בנקים גדולים	72.2	73.0	71.9	79.5	79.3	79.9	78.5	79.9	80.6	82.3	76.6	76.2	76.2	76.9	76.7

³⁴ דוחות כספיים של בנקים ב-3 השנים האחרונות. עיבודי מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

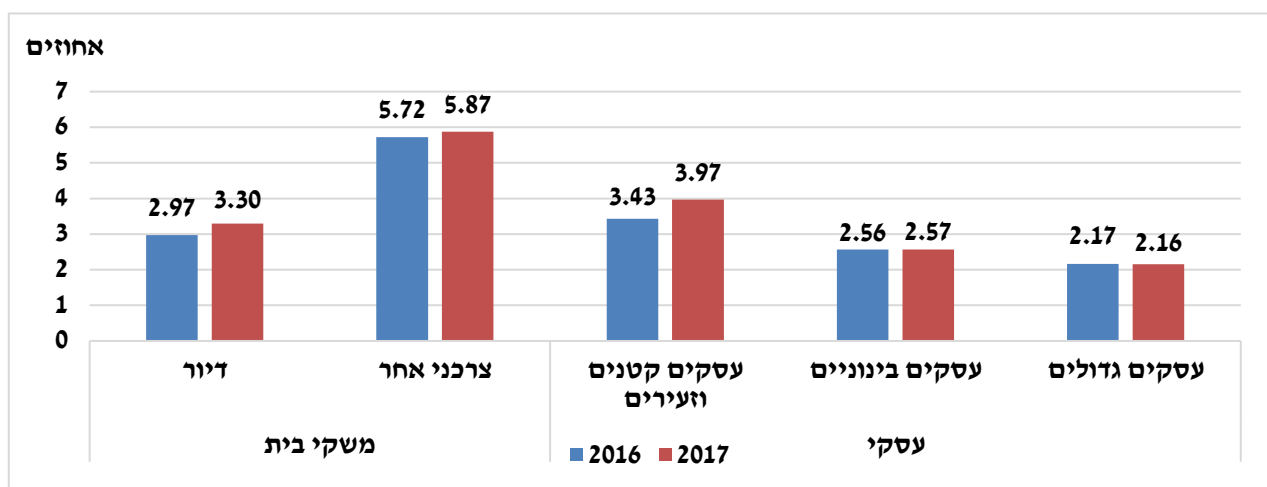

מהנתונים ניתן לראות כי בשנת 2017 חלה ירידה במשקל שני הבנקים הגדולים בסך יתרות האשראי הבנקאי (ללא הלוואות לדיור), וביתרות האשראי לכל מגזרי הפעילות, אם כי ברבעון הראשון של 2018 חלה עלייה של 1 נקודות אחוז במשקל שני הבנקים הגדולים בסך היתרות ובמגזר העסקים. כמו כן, ניתן לראות כי משקל 2 הבנקים הגדולים בפלח העסקים הבינוניים הוא הגבוה ביותר, 66.6% בסוף הרבעון הראשון של 2018, משקלם בעסקים הקטנים הוא 63.5%, ומשקלם בעסקים הגדולים הוא 63.8%. משקל שני בנקים הגדולים באשראי למשקי בית עמד על 55.2%, משקל נמוך ממשקלם ביתרות האשראי הכוללת (61.7%), אך כאמור למשקי הבית ולעסקים קטנים אין כמעט מקורות אשראי מחוץ למערכת הבנקאית.

3.4. מחירי אשראי לפי מגזרים

בתרשים 10 להלן הריבית הבנקאית הממוצעת לפי מגזרי פעילות בשנים 2016-2017.

תרשים 10 – הריבית הבנקאית הממוצעת לפי מגזרי פעילות, 2016-2017³⁵

מהתרשים עולה כי הריבית הממוצעת הגבוהה ביותר היא במגזר משקי הבית (ללא דיור) ועמדה בשנת 2017 על 5.87%. במגזר העסקי הריבית הגבוהה ביותר היא בקרב העסקים הקטנים והזעירים – 3.97%, לעומת ריבית ממוצעת בשיעור 2.57% לעסקים הבינוניים ו-2.16% לעסקים הגדולים. ניתן להסביר חלק מהפער בשיעורי הריבית בין המגזרים **ברמת סיכון גבוהה יותר של העסקים קטנים ובהוצאות תפעוליות גבוהות יותר של המגזר הקמעונאי**, כיוון שהבנקים נדרשים להחזיק מספר רב של סניפים בפריסה גיאוגרפית רחבה לצורך מתן שירות למגזר הקמעונאי. עם זאת, ועדת שטרום סברה כי המרווח הפיננסי הנגבה מעסקים קטנים גבוה בהשוואה למרווח בשוק תחרותי, גם בהינתן ההוצאות התפעוליות ורמת הסיכון.³⁶ גם בנק ישראל מצייין כי השונות בריביות על האשראי מוסברת בין היתר גם במידת התחרות ועלויות גיוס המקורות.³⁷ הריבית הממוצעת במגזר משקי הבית (ללא דיור) ובמגזר העסקים הקטנים והזעירים עלתה בשנת 2017 לעומת שנת 2016.

לפי בנק ישראל שיעור הריבית לעסקים קטנים ובינוניים דומה לשיעורי הריבית הממוצעים לעסקים קטנים ובינוניים במדינות המפותחות, בהן שיעור ריבית הבנק המרכזי דומה לשיעור הריבית של בנק ישראל (שווה או נמוך מ-0.1%).

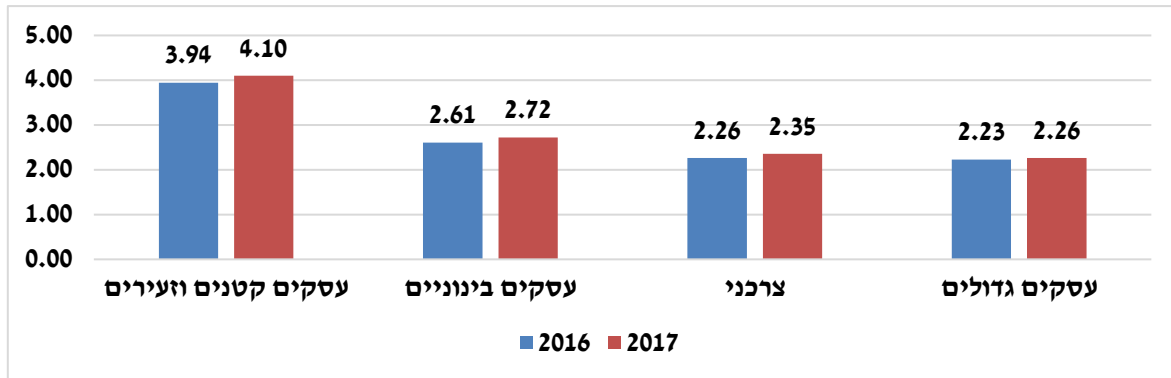
בתרשים 11 להלן המרווח הפיננסי של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בחודשים דצמבר 2016 ודצמבר 2017. המרווח הפיננסי מוגדר כהכנסה מריבית נטו מחולקת ביתרה הממוצעת של הנכסים וההתחייבויות בכל מגזר.

³⁵ שם, איור א'-4, עמוד 5.

³⁶ [דוח מסכם של הוועדה להגברת תחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים](#), 1 בספטמבר 2016.

³⁷ בנק ישראל, [סקירת המערכת הבנקאית לשנת 2017](#), עמוד 20.

מהתרשים עולה כי המרווח הפיננסי הגבוה ביותר הוא במגזר העסקים הקטנים (4.1%), והמרווח הנמוך ביותר הוא במגזר העסקים הגדולים (2.26%). המרווח הפיננסי עלה בשנת 2017 לעומת שנת 2016 בכל המגזרים.

4. שינויים רגולטוריים והשלכות

4.1. שינויים רגולטוריים במערכת הבנקאות

הנתונים שהוצגו לעיל מלמדים כי מערכת הבנקאות בישראל ריכוזית ונשלטת על-ידי מספר קטן של בנקים. קיימת תחרות במגזר העסקים הגדולים, בין היתר בשל חלופות חוץ בנקאיות, ובמגזר הקמעונאי מיעוט התחרות מתבטא בריביות ממוצעות ומרווחי ריבית גבוהים יותר, אשר מוסברים גם בהבדלים ברמת הסיכון ובהבדלים בעלויות התפעוליות. התפלגות האשראי לפי לווים מעלה כי נכון לסוף שנת 2016 כ-70% מהאשראי הבנקאי ניתן לכ-3% מהלווים. מהנתונים המפורסמים בדוחות הכספיים של הבנקים ומדוחות בנק ישראל לא ניתן לדעת האם התנאים לקבלת אשראי שונים בין המגזרים, כך לדוגמה האם קיימות דרישות שונות לביטחונות ולערבויות לצורך קבלת אשראי במגזרי הפעילות השונים.

עם זאת, מהנתונים עולה כי בשנים האחרונות יתרת האשראי לעסקים קטנים עלתה בהשוואה לעסקים גדולים שהאשראי להם אף ירד. לשינוי זה יש כמה הסברים עיקריים אפשריים, לרבות:

- רגולציה על הלימות הון (לפי כללי באזל) שמעודדת העמדת אשראי לעסקים קטנים על חשבון עסקים גדולים ונתנה יתרון יחסי לבנקים הבינוניים לעומת שני הבנקים הגדולים.³⁹ הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל אחראי בעיקר על יציבות הבנקים, ובין היתר הוא משתמש בכלי של הלימות ההון, שהוא היחס בין נכסי הסיכון של הבנק (בעיקר אשראי) לבין ההון העצמי, ונועד ליצור "כרית ביטחון" בגין האשראי לציבור. השיעור נקבע לפי מידת סיכוני האשראי, ומתבסס על כללי ועדת באזל.⁴⁰ ההנחיות כללו שני כלי מדיניות אשר תרמו לביזור מתן האשראי ולהגדלת יתרות האשראי לעסקים קטנים:
- ב-28 במרס 2012 פרסם המפקח על הבנקים מכתב הנחיות להגדלת יחס הון-ליבה מזערי במערכת הבנקאית במסגרת אימוץ כללי באזל III,⁴¹ על-פי ההנחיות, על הבנקים לעמוד ביחס הון-ליבה מזערי של 9% עד לתחילת שנת 2015 (לעומת דרישה קודמת של 7.5%), ועל שני הבנקים הגדולים לעמוד ביחס הון-

³⁸ שם, לוח א'-17, עמוד 87.

³⁹ איתמר מילרד, תיאור וניתוח מגזר העסקים הקטנים והבינוניים וחלקו באשראי העסקי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 30 ביוני 2015.

⁴⁰ ב-1974 הוקמה ועדת באזל לפיקוח על הבנקים, בהשתתפות בנקים מרכזיים ממדינות מפותחות במסגרת הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים (Bank for International Settlement). הוועדה פרסמה תקנות בין-לאומיות לגבי הלימות ההון וסיכוני אשראי.

⁴¹ המפקח על הבנקים, מסגרת באזל III – יחסי הון ליבה מינימליים, 28 במרס 2012.

ליבה מזערי של 10% עד לתחילת שנת 2017.⁴² בהנחיות אלו מממש המפקח על הבנקים **דרישות הלימות הון דיפרנציאליות לפי גודל הבנקים, שתוצאה אפשרית של יישומן היא הקטנת הכדאיות הכלכלית של צמיחת האשראי בבנקים הגדולים.** ואכן הנתונים מלמדים כי משקל שני הבנקים הגדולים ירד במידה מסוימת בשנים האחרונות (ראו לוח 3 לעיל).

- עידוד הבנקים להגדיל יתרת אשראי למגזר הקמעונאי (משקי בית ועסקים קטנים). ע"פ הנחיות באזל II שיושמו במערכת הבנקאית נקבע כי שקלול הסיכון בחובות קמעונאיים יעמוד על 75% בעוד ששקלול הסיכון של חובות תאגידיים יהיה על-פי רוב על כ- 100%.⁴³ יש לציין כי בדיוני ועדת באזל הוצע כי כללי באזל III יכללו סיכון אשראי לעסקים קטנים לפי משקל של 50%, ולא לפי משקל של 75% כפי שהיה. בחודש מאי 2012 החליט הפרלמנט האירופי על הפחתת משקל סיכון האשראי לעסקים קטנים ל-50% בתנאים מסוימים (Karas report), בתלות בבטוחות ובדירוג האשראי.⁴⁴
- **החמרת המגבלות על-ידי הפיקוח על הבנקים על מתן אשראי לקבוצות לווים וללווה בודד.** בהוראת נוהל בנקאי תקין 313, שמפרסם המפקח על הבנקים, יש מגבלות על מתן אשראי ללווה בודד: עד 15% מבסיס ההון לצורך חישוב יחס ההון לרכיבי סיכון (להלן: הון הבנק); לקבוצת לווים – 25% מהון הבנק; **ולכל הלווים וקבוצות הלווים שחובם מעל 10% מהון הבנק – 120% מהון הליבה.** בנק ישראל החמיר מגבלות אלה בשנים האחרונות, הן על-ידי הפחתת השיעור והן על-ידי הגדרה מחמירה יותר של ההון לפיו מחושבות המגבלות. **כתוצאה מכך, בין היתר, בשנים האחרונות צמצמו הבנקים במידה משמעותית את חשיפתם לקבוצות לווים גדולות וממונפות (ראו תרשים 9 לעיל), והטמיעו תהליכים של ניהול סיכונים שמרני יותר.**⁴⁵ עם זאת, נכון לשנת 2016, שיעור האשראי ל-20 קבוצות הלווים הגדולות עמד על כ-35% מסך האשראי לעסקים.
- **מגבלה על אשראי למימון אמצעי שליטה.** כיוון שאשראי למימון אמצעי שליטה הוא אשראי בסיכון גבוה, הוגדר שסך האשראי לאמצעי שליטה לא יעלה על 70% מהון הבנק כאשר שיעור המימון מעל 50%. המגבלות על אשראי זה הוחמרו, בין היתר באמצעות הגדרה מחמירה יותר של ההון עליו מתבססת המגבלה.⁴⁶
- **ניהול סיכונים אשראי.** בשנת 2012 פרסם הפיקוח על הבנקים הוראה בנושא ניהול סיכון אשראי שקבעה בין היתר עקרונות לניהול סיכונים זהיר. כדי למזער ניהול עניינים במתן אשראי, נקבע כי תוגדר פונקציית ניהול סיכונים בלתי תלויה בצד העסקי, שתכתוב חוות דעת ותהיה מעורבת משמעותית בקבלת החלטות לחשיפות אשראי הגבוהות מ-25 מיליון ש"ח. יחידת ניהול הסיכונים, שכפופה למנהל הסיכונים הראשי של הבנק (חבר הנהלה), אינה פוגשת את הלקוחות העסקיים של הבנק, ומהווה מנגנון אתגור ואיזון בתהליך קבלת ההחלטות על העמדת אשראי.
- **מרווח ריבית גבוה יחסית במגזר הקמעונאי (משקי הבית ועסקים קטנים) בהשוואה למגזר העסקים הגדולים.** יש לציין כי ההפרשים במרווחי הריבית בין המגזרים השונים נובעים, בין היתר, מהבדלים בעלויות התפעוליות בין המגזרים וברמת סיכון שונה.
- **קיום תחליפי אשראי חוץ-בנקאיים בשוק ההון ללווים עסקיים גדולים.** נגישותם הגבוהה של תחליפי אשראי חוץ-בנקאיים ללקוחות מגזר העסקים הגדולים – כגון שוקי ההון בארץ ובעולם, אשראי מוסדי ואשראי מבנקים

⁴² בנק ישראל, [טיטת הנחיה להגדלת יחס הון הליבה המינימלי במערכת הבנקאית](#), הודעה לעיתונות, 14 במרס 2012.

⁴³ סעיפים 6-7 להוראת ניהול בנקאי תקין 203, בנושא מדידה והלימות הון – הגישה הסטנדרטית – סיכון אשראי.

⁴⁴ OECD, [SME and Entrepreneurship Financing: The Role of Credit Guarantee Schemes and Mutual Guarantee Societies in Supporting Finance for Small and Medium-Sized Enterprises](#), Box 8: Basel III and credit guarantees, January 2013.

⁴⁵ בנק ישראל, [מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2016](#), עמוד 19, 24 במאי 2017; בנק ישראל, המפקח על הבנקים, [נוהל בנקאי תקין 313, מגבלות על חבות של לווה ושל קבוצת לווים](#).

⁴⁶ בנק ישראל, מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2017, [תיבה ג-3: הידוק המגבלות על האשראי ללווים גדולים והשלכותיו על ריכוזיות האשראי](#).

זרים בחו"ל – פועלת להגברת התחרות במגזר זה ולירידה באשראי ממקורות בנקאיים.⁴⁷ יחד עם זאת, כאמור בסעיף 3.1 לעיל, **נכון לספטמבר 2016 קיימת יתרת אשראי בנקאי בסך של כ-140 מיליארד ש"ח ל-20 קבוצות הלווים הגדולות, ומתוכה כ-22 מיליארד ש"ח או כ-16% לקבוצות החזקה**. נציין כי בשנים האחרונות יתרת האשראי ל-20 קבוצות הלווים הגדולים במערכת הבנקאית קטנה.

הוועדה להגברת תחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים (ועדת שטורם) פרסמה את הדוח המסכם בספטמבר 2016. בין המלצותיה להגברת התחרות בתחום הקמעונאי הן על ידי הגדלת ההיצע והן על ידי שינויים בצד הביקוש:

- **הפרדת השליטה של בנקים גדולים בחברות כרטיסי האשראי**. הוועדה רואה בהתפתחות שוק חוץ בנקאי פיננסי למגזר הקמעונאי צעד שיגביר את התחרות בתחום. כיוון שחסמי הכניסה לשוק האשראי גבוהים, כניסה של מתחרים קיימים מהתחום, כמו חברות כרטיסי האשראי, היא צעד משמעותי להתפתחות השוק החוץ בנקאי. לפי מתווה הוועדה השליטה והבעלות של הבנקים הגדולים בחברות כרטיסי האשראי תופרד תוך שלוש שנים. בנוסף, תוגבר התחרות בתחום הסליקה, ובין היתר תופחת העמלה הצולבת, ויוצבו מגבלות לעניין רכישת חברות כרטיסי אשראי. באפריל 2018 פרסם בנק ישראל טיוטה להערות הציבור לנושא חלוקת ההכנסות מהפרדת חברות כרטיסי האשראי בין השחקנים. הליך האסדרה צפוי להסתיים ב-31 במאי 2018 (תאריך היעד שנקבע על-ידי הוועדה היה 31 בדצמבר 2017). בפברואר 2018 פרסמה נגידת בנק ישראל מתווה להפחתת הדרגתית של העמלה הצולבת עד ינואר 2023.⁴⁸ לפי הדיווחים שיעורי החזקה של הבנקים הגדולים בחברות כרטיסי האשראי לא השתנו בשנים האחרונות.
- **הקלה על כניסת בנקים חדשים למערכת הפיננסית**. כחלק מהמלצות הוועדה, בנק ישראל החליט על הקלות רגולטוריות לכניסת מתחרים חדשים למערכת הבנקאית. במסגרת זו הוצגו מתווה להקמת בנק על בסיס חברות כרטיסי אשראי ומתווה להקמת בנק חדש מהיסוד. משך הזמן לקבלת רישיון הקמת בנק על בסיס חברות כרטיסי אשראי יתקצר; בנקים מתמחים בתחומי הקמעונאות יזכו בהקלות משמעותיות בדרישות ההון הראשוני והמינוף; יינתנו הקלות בנושא תשתיות ומערכות מחשוב. **לפי המתווה, לעניין הקמת בנק חדש מהיסוד** יינתנו הקלות בנושא דרישות ההון, תשתיות המחשוב וקבלת הרישיון. בנק ישראל פרסם את המתווה הסופי ב-3 ביוני 2018: מדיניות חדשה וגמישה יותר להקמת בנק ולקבלת רישיון לבנק.⁴⁹ בתחילה הוחלט כי ההקלות יינתנו רק אחרי שיתקיימו שלושה תנאים מקדמיים: יוקם ביטוח פיקדונות לכל הבנקים, יוגדרו בחקיקה הכללים לטיפול בבנק בקשיים, ותושלם ההקמה של מאגר נתוני האשראי. כדי לא לעכב יוזמות להקמת בנקים חדשים, בנק ישראל יאפשר הקמת בנק חדש עם הון עצמי מופחת (50 מיליון ש"ח) למרות שעדיין לא מתקיימים התנאים המקדימים אותם הציב. עם זאת, נציין כי בשנה האחרונה לא הוגשו בקשות להקמת בנקים חדשים.⁵⁰ בנוסף, הוועדה מצאה כי אחד החסמים העיקריים לכניסה לתחום הבנקאות הוא בניית מערכות מחשוב, המהווה עלות משמעותית ומורכבת. משרד האוצר פרסם טיוטת כללים למתן מענקים לגופים שיקימו לשכת שירות שתעניק שירותי מחשוב לבנקים חדשים ב-11 ביוני 2018.⁵¹
- **הצטרפות של חברות מימון חוץ בנקאיות לתחרות ופיקוח עליהן**. ב-1 בפברואר 2018 נכנס לתוקפו חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (שירותים פיננסיים מוסדרים) (תיקון מס' 4) (הפעלת מערכת לתיווך באשראי). החוק מסדיר את הפיקוח של רשות שוק ההון על פעילות באשראי הקמעונאי באמצעות מערכת מקוונת המתווכת בין מלווים ללווים.

⁴⁷ בנק ישראל, [מערכת הבנקאות בישראל – סקירה שנתית 2016](#), עמוד 13, מאי 2017.

⁴⁸ הוועדה לבחינת התחרות בשוק האשראי, [דוח ראשון של הוועדה](#), 22 במאי 2018.

⁴⁹ בנק ישראל, [הסרת חסמי הכניסה בענף הבנקאות נמשכת: בנק ישראל מפרסם מדיניות להקמת בנק חדש והנחיות למבקש רישיון](#), 3 ביוני 2018.

⁵⁰ הוועדה לבחינת התחרות בשוק האשראי, [דוח ראשון של הוועדה](#), 22 במאי 2018.

⁵¹ משרד האוצר, הודעה לעיתונות, [טיטוטת כללים למענק ממשלתי להקמת לשכת שירותי מחשוב בנקאיים](#), 11 ביוני 2018.

אשראי לעסקים נועד לכמה מטרות לרבות: הון חוזר, השקעות ורכישות ממונפות. נגישות נמוכה לאשראי עשויה להביא לקשיי הישרדות של עסקים (בגין חוסר יכולת לממן תזרים מזומנים בין הכנסות מלקוחות והוצאות לספקים) ולרמת מלאי הון נמוכה המובילה לפיריון נמוך יחסית. כמו כן, רכישות ממונפות עשויות לשפר את אופן ניהול עסקים ולהביא להקצאת מקורות יעילה יותר. הפער בין חלקם של העסקים הקטנים באשראי לבין חלקם בתוצר נקרא "פער פיננסי". המונח "פער פיננסי" ("financing gap") התייחס במקור לתיאור מצב בו עסק בתחילת דרכו נשען בעיקר על אשראי לטווח-קצר.⁵² במשך השנים העסק צומח אך עדיין נשען על אשראי לטווח-קצר, דבר המקשה על צמיחתו. במשך הזמן, המונח מתאר מצב בו מגזר העסקים הקטנים והבינוניים, המהווה חלק משמעותי בכלכלה, מתקשה להשיג אשראי מבנקים, שוק ההון וספקי אשראי אחרים, ומשקלו באשראי נמוך ממשקלו בתוצר. כלומר, לחלק מהעסקים אין נגישות מספקת לאשראי, למרות שיש להם היכולת לעשות שימוש יעיל באשראי אם היה ניתן להם. כאמור לעיל, האשראי משמש בין היתר להשקעות. גורם מרכזי המשפיע על פיריון העבודה הינו מלאי ההון (השקעות מצטברות בניכוי פחת).⁵³ נגישות נמוכה לאשראי עשויה להוביל למלאי הון נמוך יחסית של עסקים קטנים ולפיריון עבודה נמוך. כך, לפי בדיקה של מרכז המחקר והמידע של הכנסת משנת 2013, התוצר למשרה בעסקים גדולים (מעל 50 עובדים) גבוה בכ-30% מהתוצר למשרה בעסקים קטנים (עד 50 עובדים).⁵⁴

בשנים האחרונות חל גידול חד באשראי הבנקאי לעסקים קטנים ובינוניים (כמפורט בסעיף 3.1 לעיל), נגישות העסקים הקטנים לאשראי גדלה והפער הפיננסי הצטמצם.

לפי דוח של ה-OECD משנת 2016 **תנאי האשראי הבנקאי לעסקים קטנים ובינוניים פחות טובים יחסית לתנאי האשראי לעסקים הגדולים**. שיעור מרווח הריבית בין עסקים קטנים ובינוניים לבין עסקים גדולים עומד על 1.44%, ולפי הניתוח בדוח, האשראי הבנקאי לעסקים קטנים ניתן בדרך כלל לתקופה קצרה, מאפיין המקשה על עסקים קטנים להשתמש בהלוואות בנקאיות לצורך השקעות הון לטווח הארוך.⁵⁵

נציין כי, בין היתר, בעקבות דוח ועדת שטרומ בנק ישראל ומשרד האוצר הגדירו את קידום התחרות בבנקאות כיעד, בעיקר במגזר הקמעונאי, הן בהיבט האשראי והן בהיבט התשלומים והסליקה. בשנתיים האחרונות מקדמים בבנק ישראל ובמשרד האוצר שינויים מבניים ורגולטוריים אשר עשויים לקדם את התחרות במערכת הבנקאות ובכללם, כפי שצוין לעיל: בניית מערכת נתוני אשראי על-ידי בנק ישראל; הפרדת שתי חברות כרטיסי האשראי מהבנקים; הורדת חסמי כניסה לבנקים חדשים ובראשם הורדת דרישת ההון הראשוני; קידום מרכז מחשבים משותף שישירת שחקנים חדשים וקטנים; הורדת חסמים לכניסה של סולקים חדשים לשוק; הסרת דרישות לפריסה פיזית-סניפית; הקלת מעבר מבנק לבנק.⁵⁶

⁵² OECD. [SME and Entrepreneurship Financing: The Role of Credit Guarantee Schemes and Mutual Guarantee Societies in supporting finance for small and medium-sized enterprises](#), Box 8: Basel III and credit guarantees, January 2013.

⁵³ להרחבה ראו: אליעזר שוורץ, עמי צדיק, [פיריון העבודה בישראל ובמדינות המפותחות והגורמים המשפיעים עליו](#), אוגוסט 2015.

⁵⁴ איתמר מילרד, עמי צדיק, [סקירת מגזר העסקים הקטנים וניתוח משקלו באשראי העסקי ובתוצר העסקי](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אוקטובר 2013.

⁵⁵ הסוכנות לעסקים קטנים, [סקירת ה-OECD על עסקים קטנים ובינוניים ויזמות מדיניות בנוגע לעסקים קטנים ובינוניים ויזמות בישראל 2016](#), עמוד 116, מאי 2017.

⁵⁶ בנק ישראל, סקירה שנתית 2017, תיבה ב-1: "התחרות והשינויים במערכת הבנקאית בישראל", מאי 2018.

